

نگاهی به دلایل کمبودها و نواقص عمده سالنامه آماری کشور  
گزیده مطالب آماری - ۵۹

## نگاهی به دلایل کمبودها و نواقص عمده سالنامه آماری کشور

فرشته امیرفریار<sup>۱</sup>

### چکیده

سالنامه آماری کشور یک مجموعه آماری است که در آن تعداد قابل توجهی از اقلام آماری رسمی در زمینه‌های گوناگون اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ارائه می‌شود. این نشریه که پاسخگوی نیازهای آماری متقاضیان در سطح کلی است در عین حال به عنوان یک مرجع آماری نیز کاربرد دارد. هرچند تلاش تهیه‌کنندگان همواره در جهت ارتقاء کمی و کیفی این مجموعه بوده است، با این حال نواقص و نارسائیهای سیستم آماری کشور در آن بازتاب داشته و آن را از جنبه‌های گوناگون تحت تأثیر قرار می‌دهد، زیرا مندرجات سالنامه آماری حاصل اطلاعات آماری جمع‌آوری شده توسط سازمانهای گوناگون در کشور است. در مقاله حاضر اشکالات عمده وارده به سالنامه مورد بررسی قرار گرفته و دلایل آنها بیان شده است.

### مقدمه

سالنامه آماری کشور که انتشار آن از سال ۱۳۴۵ آغاز شده، یک مجموعه آماری است

گزیده مطالب آماری ۵۹  
دلائل کمبودها و نواقص عمده سالنامه آماری کشور

که در آن آمارهای اساسی برحسب موضوعات مختلف بنا بر ماهیت خویش در سطح استان یا کل کشور در قالب ۲۱ فصل ارائه می‌شود و یک فصل نیز به آمارهای بین‌المللی اختصاص دارد.

منابع تأمین آمارهای این نشریه عبارتند از: نتایج سرشماریها و آمارگیریهای نمونه‌ای اجرا شده توسط مرکز آمار ایران، نتایج آمارگیریهای اجرا شده توسط سایر سازمانها و آمارهای ثبتي تولید شده در سازمانهای اجرایی کشور.

شایان ذکر است اگرچه سالنامه آماری کشور نیازهای متقاضیان را در سطوح کلی مرتفع می‌سازد معذک نباید از نظر دور داشت نواقص و نارسائیهای نظام آماری کشور که بر تولید آمار از جنبه‌های گوناگون تأثیر می‌گذارد، سالنامه آماری را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. بنابراین نمی‌توان سالنامه را صرفاً وسیله‌ای برای اطلاع‌رسانی بهنگام تلقی نمود بلکه می‌توان این نشریه را یک مرجع آماری هم دانست که در آن نه تنها آمارهای رسمی برحسب موضوعات مختلف در قالب الگوهای مناسب ارائه می‌شود بلکه اسامی سازمانهای تولیدکننده آمار، عنوان و مشخصات نشریات آماری، تاریخچه تولید آمار در هر زمینه، روشهای تولید اقلام آماری و تعاریف و مفاهیم مورد استفاده در فرآیند جمع‌آوری آمار نیز در دسترس خوانندگان قرار می‌گیرد. همچنین آمارهای موجود علاوه بر آخرین سال در دسترس در مقاطع زمانی ۷ ساله نیز ارائه می‌شود. بدین ترتیب متقاضی آمار از مراجعه به سازمانهای متعدد تولیدکننده آمار یا بررسی نشریات آماری به منظور دستیابی به آمارهای کلی موجود و ویژگیهای آنها بی‌نیاز خواهد بود.

با این حال استفاده روزافزون از سالنامه آماری توسط گروههای مختلف، پرسشهایی را نیز در مورد کمبودها و نارسائیهای آن مطرح ساخته است زیرا در مواردی متقاضیان آمار موفق به دستیابی به آمارهای موردنظر خود نشده یا آنچه را می‌یابند فاقد کلیه ویژگیهای اساسی یک قلم آماری است.

در مقاله حاضر به طور اختصار به این موارد و دلایل آنها پرداخته شده و در هر مورد مثالهای لازم از آخرین سالنامه در دسترس (۱۳۸۰) در هنگام نگارش ذکر شده است.

نگاهی به دلایل کمبودها و نواقص عمده سالنامه آماری کشور  
گزیده مطالب آماری - ۵۹

همانطور که در مقدمه اشاره شد، سالنامه آماری دارای کمبودها و نواقصی است که مهمترین آنها به شرح زیر می‌باشند:

### الف) پوشش ناقص موضوعی

از جمله ویژگیهای اساسی یک قلم آماری قابل اعتماد، کامل بودن پوشش موضوعی آن است زیرا در غیراین صورت متقاضی آمار تنها به بخشی از اطلاعات به صورت ناقص دسترسی دارد. اگر چه آمارهای مندرج در سالنامه آماری عمدتاً دارای پوشش موضوعی کامل است، اما اقلامی نیز مشاهده می‌شوند که پوشش موضوعی کامل ندارند و فقط شامل قسمتی از جامعه آماری مورد نظر می‌باشند مانند مثالهای زیر:

- تعداد بازدیدکنندگان از موزه‌ها و بناهای تاریخی
- کتابخانه‌های عمومی کشور
- پزشکان کشور برحسب رشته و نوع تخصص
- پیرا پزشکان کشور برحسب رشته و نوع تخصص
- کارکنان دولت برحسب جنس و مقررات استخدامی
- تعداد و وزن لاشه قابل مصرف انواع دام ذبح شده

ناقص بودن پوشش موضوعی می‌تواند به دلایل مختلفی باشد که مهمترین آنها عبارتند از:

۱- عدم وجود مرجعی واحد به منظور جمع‌آوری و ارائه آمار در یک زمینه همانگونه که در مقدمه "فصل فرهنگ و جهانگردی" توضیح داده شده است، آمار مربوط به تعداد بازدیدکنندگان از موزه‌ها و بناهای تاریخی تنها مربوط به موزه‌ها و بناهای تاریخی تحت پوشش سازمان میراث فرهنگی است اما تعداد قابل توجهی از موزه‌ها و بناهای تاریخی نیز در کشور وجود دارند که تحت پوشش این سازمان نیستند و هر یک وابسته به وزارتخانه، سازمان، مرکز و ... جداگانه‌ایی می‌باشند مانند موزه‌های: خانه صبا، جواهرات ملی، پست، حیات وحش دارآباد، هنرهای معاصر، گیاهان دارویی (در تهران)، کلیسای وانک (در اصفهان)، قصر آیینه (در یزد)، حمام وکیل (در شیراز) و ... و بناهای

گزیده مطالب آماری ۵۹ نگاهی به  
دلایل کمبودها و نواقص عمده سالنامه آماری کشور

تاریخی مانند: چهلستون، عالی قاپو، کلیسای وانک (در اصفهان) نارنجستان قوام، مسجد وکیل (در شیراز) آتشکده شهر فسا، مشهد اردهال (در کاشان) و... و آمار مربوط به آنها در این فصل مشاهده نمی شود. شایان ذکر است دسترسی به آمار جامعی در این زمینه مستلزم وجود مرجعی واحد است که آمار مربوط به کلیه بناها و موزه ها را در اختیار داشته باشد و آنرا در اختیار متقاضیان قرار دهد در غیر اینصورت جمع آوری کلیه این اطلاعات توسط تهیه کننده فصل میسر نیست.

جامعه آماری کتابخانه‌های عمومی نیز شامل کتابخانه‌های وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، کتابخانه‌های عمومی وابسته به شهرداری و (عمدتاً در تهران)، کتابخانه‌های وقفی و کتابخانه‌های عمومی<sup>۱</sup> وابسته به سازمانها و نهادها و... می باشد که دسترسی به اطلاعات آماری کلیه آنها با توجه به تعداد و پراکندگی آنها در کل کشور، توسط تهیه کننده فصل امکان پذیر نیست. از اینرو تنها آمار مربوط به کتابخانه‌های عمومی تحت پوشش وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی که هر سال به طور منظم توسط این سازمان ارائه می شود در سالنامه درج می شود. شایان ذکر است اقلام آماری فوق در طرح جامع آمارهای فرهنگی کشور در سال ۱۳۷۹ به اجرا در آمده، به طور جامع جمع آوری گردیده‌اند.

## ۲- عدم ارائه آمارهای موردنیاز توسط یکی از منابع ذی ربط

برخلاف اقلام آماری یاد شده، در برخی موارد منابع ارائه اطلاعات آماری بسیار محدود است اما امکان دارد یکی از منابع، آمار خود را برای ارائه مناسب نداند. برای مثال در حالی که آمار مربوط به پزشکان شاغل در بخش عمومی برحسب تخصص و استان هر سال توسط وزارت بهداشت و درمان

<sup>۱</sup> منظور کتابخانه‌های تخصصی سازمانها و نهادها که عموم افراد می‌توانند از آنها استفاده کنند نمی‌باشد. بلکه کتابخانه‌هایی مشمول این تعریف هستند که جنبه تخصصی نداشته باشند: مانند: کتابخانه مجلس شورای اسلامی، آستان قدس رضوی و...

نگاهی به دلایل کمبودها و نواقص عمده سالنامه آماری کشور  
گزیده مطالب آماری - ۵۹

و... جمع آوری و ارائه می‌شود، آمار مربوط به پزشکان فعال در بخش خصوصی تاکنون توسط سازمان نظام پزشکی در دسترس قرار نگرفته است، که این امر ظاهراً به علت مشکلات اجرایی مربوط بهنگام نمودن تعداد پزشکانی است که با داشتن کارت نظام پزشکی، به طبابت نمی‌پردازند، پزشکانی که برای مدتی طولانی در خارج از کشور به سر می‌برند و...

در مورد تعداد کارکنان دولت نیز همانگونه که در مقدمه فصل «نیروی انسانی» توضیح داده شده علاوه بر کارکنان شاغل در وزارتخانه‌ها که آمار آنها در این فصل ارائه شده، کارکنان شاغل در شرکتهای دولتی نیز در این جامعه آماری قرار دارند اما به علت عدم ارائه آمار جامع آنها به سازمان امور اداری و استخدامی کشور دسترسی به آمار کلیه کارکنان دولت تاکنون میسر نشده است.

### ۳- مشکلات اجرایی مربوط به جمع‌آوری آمار

مشکلات اجرایی جمع‌آوری برخی از اقلام آماری از جمله دلایلی است که در برخی موارد دسترسی به یک قلم آماری اساسی به صورت جامع را ناممکن می‌سازد. مانند: جمع‌آوری آمار در مورد وزن لاشه‌های قابل مصرف انواع دام. زیرا ذبح دام در کشور علاوه بر کشتارگاههای رسمی به صورت آزاد نیز در شهرها صورت می‌گیرد و در مناطق روستایی نیز کشتار دام اصولاً به صورت آزاد است. به همین جهت دسترسی به این قلم آماری به علت دشواریهای متعددی که برای جمع‌آوری آمار آن وجود دارد تاکنون میسر نشده و تنها در برخی مقاطع زمانی تخمینهایی در این مورد صورت گرفته است.

### ۴- حذف بخشی از آمار

در مواردی آمارهای جمع‌آوری شده توسط منابع ذی ربط ارائه می‌شود اما کیفیت

گزیده مطالب آماری ۵۹  
دلایل کمبودها و نواقص عمده سالنامه آماری کشور

نامطلوب آمار یکی از منابع منجر به حذف آن توسط تهیه کننده شده و به ناچار بخشی از آمار یک موضوع به صورت ناقص در سالنامه درج می شود مانند: آمار آموزش عالی در برخی از سالها. شایان ذکر است آمار مربوط به موضوع یاد شده توسط دو منبع یعنی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و دانشگاه آزاد اسلامی جمع آوری و ارائه می شود اما در بعضی سالها عدم کیفیت مطلوب آمار جمع آوری شده توسط دانشگاه آزاد اسلامی منجر به حذف آن شده است. حذف تعدادی از اقلام آماری که از درجه اعتماد پایینی برخوردارند ممکن است برای مدت زمانی کوتاه یا بلند باشد که این امر خود موجب وقفه در سربهای زمانی نیز می شود.

#### ب) در دسترس نبودن آمار

علاوه بر آمارهای دارای پوشش موضوعی ناقص، در مواردی متقاضی که در جستجوی تعدادی از اقلام آماری اساسی است، آمارهای مورد نیاز خود را در سالنامه آماری نمی یابد. این نقص نیز ناشی از دلایل گوناگون است که مهمترین آنها عبارتند از:

##### ۱- عدم تولید

تعدادی از اقلام آماری مهم بنا به دلایل گوناگون مانند: مشکلات اجرایی، نیاز به صرف هزینه زیاد و... تاکنون به مرحله تولید نرسیده اند یا تولید آنها مدت زمان زیادی است که متوقف شده و یا تنها در مقاطع زمانی محدودی تولید شده اند که از میان آنها می توان به اقلام زیر اشاره نمود:

- تعداد وقایع فوت برحسب جنس، گروههای سنی و علت فوت متوفی و به تفکیک استان
- تعداد وقایع فوت مادران در هنگام زایمان برحسب گروههای سنی و استان

نگاهی به دلایل کمبودها و نواقص عمده سالنامه آماری کشور  
گزیده مطالب آماری - ۵۹

- تعداد وقایع فوت نوزادان<sup>۱</sup> برحسب جنس، علت و به تفکیک استان
- معلولین کشور برحسب جنس، گروههای سنی، نوع معلولیت و به تفکیک استان (این قلم در سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵ مورد پرسش بوده است اما در سرشماری سال ۱۳۷۵ تنها رقم مربوط به تعداد خانوارهای دارای عضو معلول جمع آوری شده است).
- وسایل نقلیه در حال گردش برحسب نوع، عمر وسیله نقلیه و استان
- تعداد وسایل نقلیه از رده خارج شده برحسب نوع، عمر وسیله نقلیه و استان
- تعداد گردشگران داخلی برحسب استان مبدأ و مقصد
- تعداد خارجیان وارد شده به کشور برحسب هدف از سفر
- میزان ارز واردشده به کشور توسط گردشگران خارجی (این رقم به صورت تخمین ارائه می شود).
- تعداد زائران اماکن متبرکه کشور برحسب جنس، گروههای سنی و مکان زیارت
- تعداد بیماران روانی<sup>۱</sup> (دارای بیماریهای مزمن) برحسب جنس، گروههای سنی، نوع بیماری و استان.
- درجه مکانیزاسیون در بهره برداریهای کشاورزی در مراحل کاشت، داشت و برداشت (یا سهم انسان، ماشین و دام در هر یک از مراحل فوق).
- راندمان آبیاری در مزارع
- تعداد ماشین آلات عمده مورد استفاده در فعالیتهای کشاورزی برحسب نوع

۲- عدم ارائه آمار توسط منبع ذی ربط

---

<sup>۱</sup> به منظور رفع نیاز متقاضیان در این زمینه پژوهشی در مرکز آمار ایران توسط کارشناسان جمعیت انجام گرفته و در قالب نشریه زیر منتشر شده است:

مرگ و میر کودکان در ایران - روندها و شاخصها. ۱۴۰۰-۱۳۳۵ - طه نورالهی. محمد حسین نجاتیان. مرکز آمار ایران.

<sup>۱</sup> در این زمینه تنها پژوهشهای معدودی با روش نمونه گیری در برخی شهرها انجام گرفته است.

گزیده مطالب آماری — ۵۹  
دلائل کمبودها و نواقص عمده سالنامه آماری کشور

در برخی موارد پاره‌ای از اقلام آماری به دلیل محرمانه بودن یا دلایل دیگر در اختیار مرکز قرار داده نمی‌شوند مانند: تعداد محکومین دادگاههای عادی کشور برحسب جنس، گروههای سنی و حکم صادره، و یا تعداد محکومین دادگاههای عادی کشور برحسب جنس، گروههای سنی نوع جرم و تابعیت محکومین.

شایان ذکر است در مواردی نیز آمار مربوط به یک موضوع که در اختیار مرکز قرار داده نمی‌شده پس از مدتی برای درج در سالنامه آماری ارائه می‌شود. مانند: سرقتهای عادی برحسب نوع و استان و یا دستگیرشدگان در ارتباط با انواع سرقتهای عادی برحسب جنس و سن که از سال ۱۳۷۵ درج آن در سالنامه آماری امکان پذیر شده است. (ج) در دسترس نبودن آمار در قالب طبقه‌بندی مورد نیاز

علاوه بر موارد یاد شده، استفاده‌کنندگان از سالنامه آماری در برخی فصول با کاستیهای دیگری مانند مورد فوق نیز روبرو می‌شوند. برای مثال تعداد عناوین و شمارگان کتب<sup>۱</sup> و جزوات منتشره تاکنون به صورت مجزا ارائه نشده و آمار مندرج مربوط به کل این مجموعه است. مثال دیگر مربوط به مطبوعات کشور است. در حالی که این قلم آماری برحسب صاحب امتیاز و دوره انتشار ارائه می‌شود، براساس محتوی نشریه (ادبی، تاریخی، علمی و ...) تاکنون در دسترس نبوده است. همچنین در فصل "امور قضایی" جداول ۲ و ۳ اختصاص به پرونده‌های مختومه‌ای برحسب جرم دارد که زمان ارتکاب تعداد قابل توجهی از آنها مربوط به سالیان گذشته نیز می‌باشد. به عبارت دیگر، تعداد پرونده‌ها مربوط به وقوع جرمی است که از نظر زمانی با یکدیگر متفاوت هستند و ارتکاب آنها مربوط به یک سال مشخص نیست. بنابر این مقایسه تعداد پرونده‌های مندرج در این جداول در سالهای مختلف نشان‌دهنده روند کاهش یا افزایش جرائم مختلف نمی‌باشد. این نقص در برخی موارد با عدم ارائه آمار به صورت طبقه‌بندی قبلی به وجود می‌آید. برای مثال، آمار مربوط به "ظرفیت تصفیه نفت خام برحسب

---

براساس تعریف ارائه شده از طرف یونسکو، کتاب نشریه‌ای غیر ادواری است که اختصاص به موضوعی ویژه دارد و تعداد صفحات آن ۴۸ صفحه و بیشتر است. بنابراین نشریاتی با تعداد صفحات کمتر تحت عنوان جزوه طبقه‌بندی می‌شوند.

نگاهی به دلایل کمبودها و نواقص عمده سالنامه آماری کشور  
گزیده مطالب آماری - ۵۹

پالایشگاههای داخلی "در فصل" نفت و گاز" از سال ۱۳۷۷ فقط برای کل پالایشگاهها در دسترس قرار گرفته است و یا آمار "تعداد ایرانیان خارج شده برحسب نوع گذرنامه که از سال ۱۳۷۲ در اختیار مرکز آمار قرار نگرفته است، در سالهای اخیر تنها به صورت کلی در نشریه سازمان ذی ربط درج می شود.

#### د) بهنگام نبودن تعدادی از اقلام آماری

تعدادی از اقلام مهم آماری مانند: آمارهای مربوط به جمعیت و ویژگیهای آن، مهاجرت داخلی، مسکن و ... که حاصل اجرای سرشماریهای با فواصل زمانی ده ساله می باشند، پس از گذشت چند سال تازگی خود را از دست داده و به علت عدم جمع آوری آمار در فواصل سرشماریها (به علل گوناگون) و همچنین فقدان یک سیستم کارآمد آمار ثبتی اقلام اساسی جمعیت، متقاضیان این اطلاعات آمارهای مورد نیاز خود را به صورت<sup>۱</sup> بهنگام نمی یابند. در این مورد می توان به برخی از اقلام در فصل "کشاورزی" آمار مربوط به تعداد کارگاههای عمده فروشی و خرده فروشی و ... و ویژگیهای آنها در فصل "بازرگان، رستوران و هتلداری" که از طریق سرشماری به دست می آیند نیز اشاره نمود. همچنین در برخی اوقات آماده نبودن تعدادی از اقلام یا کل اطلاعات یک فصل در هنگام تهیه سالنامه آماری منجر بهنگام نبودن آمارهای ارائه شده می شود.

اشکالات و کمبودهایی که به آنها اشاره شد نشان می دهد سالنامه آماری کشور همانند آیینهای است که کیفیت و کمیت آمارهای حاصل از نظام آماری در آن انعکاس می یابد. هر چند این اشکالات در کلیه نشریات آماری بازتاب دارد اما از آنجا که سالنامه آماری بنا بر هدف انتشار خود در کلیه زمینهها می باید حاوی اقلام اساسی باشد این اشکالات بویژه در برخی فصول باعث خلاء قابل توجهی می شود. برای مثال در فصل "بهداشت و درمان" اقلام زیرکه در زمره مهمترین اقلام هستند در دسترس قرار ندارند:

---

در سالنامه آماری ۱۳۸۱ برآورد جمعیت برحسب نقاط شهری و روستایی و به تفکیک استان برای سال ۱۳۸۱ و برای کل کشور در سالهای ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۱ درج شده است. تا خلاء ناشی از آمارهای اساسی جمعیت تا حدودی مرتفع شود.

گزیده مطالب آماری — ۵۹  
دلایل کمبودها و نواقص عمده سالنامه آماری کشور

- ۱- پزشکان شاغل در بخش خصوصی بهداشت و درمان به تفکیک جنس، تخصص و استان
- ۲- پیراپزشکان شاغل در بخش خصوصی بهداشت و... به تفکیک جنس، تخصص و استان
- ۳- بیماران بستری شده در بیمارستانهای دولتی و خصوصی بر حسب جنس و نوع بیماری
- ۴- تعداد وقایع فوت بر حسب جنس، گروههای سنی، علت و استان
- ۵- وقایع فوت نوزادان بر حسب استان

۶- وقایع فوت مادران در هنگام زایمان بر حسب گروههای سنی و استان

۷- معلولین کشور بر حسب جنس، گروههای سنی، علت معلولیت و استان

۸- بیماران روانی دارای بیماری مزمن بر حسب جنس، گروههای سنی و استان

علاوه بر این، کمبودها و نواقصی مانند: پوشش ناقص موضوعی، دردسترس نبودن یا بهنگام نبودن برخی از اقلام، حذف تعدادی از آنها به علت پائین بودن درجه اطمینان و... باعث می شود که استفاده کنندگان از سالنامه آماری کشور در برخی موارد به منظور تهیه شاخصها، روندهای کاهش یا افزایش در یک زمینه، تهیه گزارش، مقایسه آمارهای کشور با آمار سایر کشورها با مشکلات و موانع جدی روبرو شوند. برای مثال چنانچه منظور محاسبه نسبت تعداد پزشک به جمعیت کشور باشد با توجه به دردسترس نبودن تعداد کل پزشکان و همچنین آمارهای به هنگام جمعیت، این امر اصولاً امکان پذیر نخواهد بود و حتی در صورت در دسترس بودن آمارهای تخمینی جمعیت به علت عدم پوشش کامل تعداد پزشکان همچنان امکان تهیه این شاخص وجود نخواهد داشت و یا برای مثال چنانچه پژوهشگری درصدد تهیه گزارشی در مورد روند کاهش یا افزایش جرائم در طی یک دوره زمانی یا میزان ارتکاب جرائم مختلف توسط زنان باشد، این اقلام را در فصل "قضایی" نخواهد یافت. شایان ذکر است استفاده کنندگان از سالنامه آماری کشور باید به این نکته توجه داشته باشند که این مجموعه آماری به ارائه اقلام اساسی در زمینه های مختلف اختصاص دارد. بنابراین ذکر اشکالات موجود در این مقاله اصولاً مربوط به اقلام اساسی است.

همچنین نباید از نظر دور داشت در صورتی که طراحی یک بانک اطلاعاتی در مقیاس محدود با استفاده از سالنامه آماری کشور در مقاطع زمانی طولانی در نظر باشد

نگاهی به دلایل کمبودها و نواقص عمده سالنامه آماری کشور  
گزیده مطالب آماری - ۵۹

نه تنها در مورد برخی اقلام مهم خلاء آماری وجود خواهد داشت، بلکه حذف مقطعی و طولانی مدت اقلامی که از درجه اعتماد پایینی برخوردار بوده‌اند، اقلامی که پس از مدتی طولانی از ارائه آنها توسط سازمان ذی ربط خودداری شده و یا بالعکس، پوشش ناقص موضوعی برخی از اقلام مهم همراه با تغییرات ایجاد شده در تعاریف و مفاهیم و تقسیمات کشوری، انجام این امر را با محدودیتهای گوناگونی روبرو خواهد ساخت.

هر چند اشکالات اساسی وارده عمدتاً مربوط به نظام آماری کشور است. اما بررسی این مجموعه از جنبه‌های مختلف نشان می‌دهد تا حدودی می‌توان نسبت به رفع برخی نواقص و اشکالات در زمینه‌هایی که در ذیل به آنها اشاره می‌شود، اقدام نمود.

### افزودن فصلهای جدید

اگرچه سالنامه آماری کشور دارای فصلهای متعددی می‌باشد اما می‌توان اقلام مورد نیاز دیگری را در قالب فصلهای جدید به آن اضافه نمود. برای مثال فصلی که به حوادث و بلاهای طبیعی اختصاص داشته باشد و در آن اقلام آماری زیر ارائه شود:

- وقوع زلزله، سیل، خشکسالی، طوفان و... بر حسب شدت و استان
- وسعت مناطق آسیب دیده بر حسب بلاهای طبیعی، نوع منطقه (زمینهای کشاورزی، مناطق قابل سکونت و...) در مناطق شهری و روستایی و استان
- خسارات وارد شده بر حسب نوع (جانی و مالی)، مناطق شهری و روستایی و استان
- اقدامات انجام شده به منظور کمک به آسیب دیدگان بر حسب نوع و سهم هر یک از سازمانهای امداد رسان
- هزینه‌های صرف شده به منظور بازسازی مناطق آسیب دیده بر حسب منابع داخلی و خارجی
- نیروی انسانی فعال به تفکیک سازمانهای امداد رسان بر حسب جنس و استان

### افزودن اقلام جدید

گزیده مطالب آماری ۵۹ \_\_\_\_\_  
نگاهی به  
دلایل کمبودها و نواقص عمده سالنامه آماری کشور  
در برخی از فصول سالنامه می‌توان اقلام جدیدی را اضافه نمود که جنبه اساسی دارند و  
در ذیل به چند نمونه اشاره می‌شود:

#### فصل سرزمین و آب و هوا

- توزیع مساحت کشور برحسب نوع زمین (جنگل و مرتع، کشاورزی، بایر، کوهستانی و ...)
- رودخانه‌های عمده کشور برحسب طول، استانهای محل عبور، شدت جریان سالانه، حوضه آبریز
- دریاچه‌های عمده کشور برحسب نوع و وسعت، نوع آب و مکان
- جزایر کشور برحسب وسعت، طول خطوط ساحلی و مکان در داخل و محدوده دریایی کشور
- میزان بارش برف برحسب ماه و مراکز استانها

#### فصل بهداشت و درمان

هر چند پیشتر گفته شد که کمبودهای این فصل عمدتاً به علت در دسترس نبودن آمارهای اساسی است، معذک اقلامی وجود دارند که می‌توان آن را در این فصل درج نمود مانند:

- ۱- تعداد پایگاههای سازمان انتقال خون ایران به تفکیک استان
- ۲- موارد اهداء خون برحسب جنس، گروههای سنی اهداءکنندگان در پایگاههای سازمان ..... و به تفکیک استان
- ۳- مقدار تولید فرآورده‌های خونی تولید شده برحسب نوع در سازمان انتقال خون ایران
- ۴- تعداد<sup>۱</sup> واحدهای تشخیص بیماری برحسب نوع (سونوگرافی، رادیولوژی، ام.آر.آی، سی.تی.اسکن و...) برحسب استان

---

<sup>۱</sup> این قلم در سالنامه آماری تحت عنوان مراکز پرتونگاری به صورت کلی ارائه می‌شود.

نگاهی به دلایل کمبودها و نواقص عمده سالنامه آماری کشور  
گزیده مطالب آماری - ۵۹

### فصل آموزش

حتی در فصلی مانند "آموزش" که حاوی اقلام اساسی در زمینه سطوح مختلف آموزشی است می‌توان اقلام تکمیلی دیگری را اضافه نمود. مانند:

- ۱- تعداد دانش آموزان در سطوح مختلف تحصیلی برحسب جنس در مناطق شهری و روستایی و به تفکیک استان
- ۲- دانشجویان استفاده کننده از بورس تحصیلی در خارج از کشور برحسب جنس و رشته تحصیلی

۳- تعداد عناوین و شمارگان کتب درسی برحسب دوره‌های مختلف تحصیلی

۴- تعداد مدارس غیرانتفاعی، نیروی انسانی و دانش‌آموزان مشغول به تحصیل در آنها

### انجام اصلاحات در مقدمه‌ها یا الگوهای جداول

بررسی سالنامه آماری نشان می‌دهد اگر چه اغلب فصلها دارای مقدمه‌هایی هستند که در آن نکات لازم برای آگاهی خوانندگان درج شده یا الگوی جداول به نحو مناسبی طراحی شده، معذک مواردی در زمینه‌های یاد شده وجود دارد که اصلاح آنها به بهبود کیفیت فصلها می‌افزاید و در ذیل به نمونه‌هایی از آنها اشاره می‌شود:

تعاریف و مفاهیم - در معدودی از فصلها تعاریف ارائه شده با اقلام مندرج در جداول هماهنگی ندارد.

برای مثال در فصل "فرهنگ و جهانگردی" تعریف ارائه شده مربوط به هنر سینماست، در حالی که ارقام ارائه شده در جدول مربوط به سالنهای سینماست.

در فصل "بهداشت و درمان" در حالی که اقلام ارائه شده در جدول مربوط به کلیه مراکز تشخیص بیماری (رادیولوژی، سونوگرافی و...) می‌باشد، تعریف ارائه شده در مقدمه فصل گویای این امر نیست.

توضیحات ضروری - در فصل "ساختمان و مسکن" علی‌رغم اهمیت رقم مربوط به شهر تهران، هیچگونه توضیحی در مورد عدم درج اطلاعات مربوط به (پروانه‌های ساختمانی صادره و...) برای شهر تهران مشاهده نمی‌شود.

در فصل "جمعیت" در مورد عدم درج آمار فوت که از اهمیت زیادی برخوردار است

گزیده مطالب آماری ۵۹  
دلایل کمبودها و نواقص عمده سالنامه آماری کشور

تنها به درج عبارت کلی "پاره‌ای از مشکلات" بسنده شده است. علاوه بر این، در مواردی که اطلاعات آماری لازم برای ارقام موردنظر در دسترس نمی‌باشد می‌توان به نشریاتی اشاره نمود که ممکن است در مرکز با روش تخمینی تهیه شده باشد، تا از این طریق متقاضیان به منبع کسب آمارهای موردنظر خود دسترسی پیدا کنند.

در زمینه مراحل جمع‌آوری اطلاعات، در مقدمه فصلها روش یکسانی وجود ندارد در برخی فصلها به این موضوع به صورت کلی و در برخی دیگر با تفصیل بیشتری پرداخته شده است و در بعضی فصلها فقط به منبع جمع‌آوری اطلاعات اشاره شده است.

الگوی جداول - در فصل "بین‌المللی" در جدول ۶ - ستون مربوط به چند قلم آماری در مورد تعداد قابل توجهی از کشورها فاقد رقم می‌باشد. این وضعیت ناشی از آن است که کوشش شده در جداولی که آمار فقط برای کشورهای منتخب ارائه می‌شود، اسامی کشورها به طور یکسان حفظ شود در حالی که در منبع مورد استفاده ارقامی برای آنها موجود نبوده است. اما می‌توان اسامی کشورهای فاقد رقم را حذف کرد و جداول را به شکل دیگری طراحی نمود.